

O. Grishnova, Doctor of Economics, Professor,
S. Bekh, economist
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SOCIAL RESPONSIBILITY OF UKRAINIAN UNIVERSITIES: COMPARATIVE ANALYSIS AND MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

The paper encapsulates the essence of university social responsibility. The study explores basic directions of universities social responsible activities in Ukraine and in western countries. A comparative assessment is conducted as to distribution of social responsibility in national universities activities. The paper specifies priority areas of social responsibility education.

Keywords: university social responsibility, quality of education, the level of CSR implementation assessment, card of stakeholders' interest.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 158: 18-22

УДК 330.101

JEL B 410

А. Колот, д-р екон. наук, проф.
ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана", Київ

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

У статті обґрунтовано важливість використання міждисциплінарного підходу в економічних дослідженнях. Доведено, що міждисциплінарність у найширшому її розумінні – це тренд, проблема і завдання глобального характеру, яку актуалізує комплекс обставин, причин, які є багатоплановими, різновекторними і суперечливими. Визначено, що складовою методологічного, міждисциплінарного оновлення економічної науки має стати конструктивний синтез теоретичних досліджень у цій царині, який передбачає не просто міждисциплінарну кооперацію, а взаємозбагачення на методологічному рівні, формування системного, цілісного бачення економіки, проблем і суперечностей її розвитку.

Ключові слова: міждисциплінарний підхід, оновлення економічної науки, конструктивний синтез теоретичних досліджень, ускладнення економічно-соціальних проблем, цілісне осмислення економічних процесів.

Постановка проблеми. У період невизначеності, коли минуле себе вже вичерпало, а майбутнє нової економіки і світу, що глобалізується, залишається нечітким і непередбачуваним, як ніколи зростає роль фундаментальної науки, здатної продукувати новітні знання, пояснювати природу економічних явищ і процесів, які важко зрозуміти, керуючись логікою традиційного мислення. Це повною мірою стосується і пояснення, нового прочитання якщо не всіх, то більшості економічних процесів і явищ.

Реальність така, що на шляху нового прочитання, про яке йшлося раніше, зустрічається чимало перешкод, через які економічним наукам украй складно працювати на випередження, змінюватися самим і змінювати навколишній світ з урахуванням нових викликів. Неупереджений аналіз свідчить, що подолання кризи, в якій перебуває економічна наука (припускаємо, що не тільки вона), неможливе без зміни формату, збагачення методології досліджень, наповнення її інструментарієм *міждисциплінарного характеру*. Справді, методологічний арсенал, з яким наукові школи, що функціонують у царині економічних наук, увійшли в XXI століття, потребує оновлення, доповнення здобутками суміжних наукових шкіл – соціологічних, філософських, політологічних тощо.

Аналіз останніх досліджень. Явища і процеси, що перебувають за кадром міждисциплінарності, є достатньо складними, багатоплановими і різновекторними, а тому проблематично дати вичерпну характеристику цього феномена в одному, хоча й широкому форматі.

Для комплексної характеристики категорії міждисциплінарності її треба розглядати як мінімум з дев'яти позицій.

1. *Міждисциплінарність* – взаємопроникнення, взаємозбагачення підходів і методів різних наук (дисциплін)¹.

2. *Міждисциплінарність* – це можливість виявити, розпізнати, сприйняти те, що було прихованим у надрах окремо взятої науки за умови використання методів та інструментарію інших наук.

3. *Міждисциплінарність* у наукових дослідженнях економічного спрямування означає, з одного боку, перенесення соціально-економічних, управлінських методів, інструментарію за межі вивчення власне економіки, а з другого – взаємодію економістів з іншими науковцями, запозичення їхнього методичного і прикладного інструментарію.

4. *Міждисциплінарність* – це розширення міждисциплінарних зв'язків як протидіяти надмірному звуженню предмета, сфери наукових досліджень, проблематики економічних дисциплін.

5. *Міждисциплінарність* – це запозичення взаємопов'язаними науками методів, інструментарію, результатів дослідження, використання їхніх теоретичних схем, моделей, категорій, понять.

6. *Міждисциплінарність* – це намагання подолати експансію так званого *економічного імперіалізму* у більшості галузей економічної науки. Йдеться про невинуватене засилля в економічних науках методологічних засад і теоретичного інструментарію неокласики і мейнстріму і намагання збагатити економічні науки здобутками інших сучасних економічних, соціологічних, філософських теорій.

7. *Міждисциплінарність* – це не лише запозичення методів, інструментарію різних наук, а й інтеграція останніх у сенсі конструювання міждисциплінарних об'єктів, предметів, опрацювання яких дозволяє отримати нове наукове знання.

8. *Міждисциплінарність* – це науково-педагогічна новація, що породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним у межах окремо взятої науки з її специфічним, вузькоорієнтованим об'єктом, предметом і методами дослідження.

9. *Міждисциплінарність* – у широкому, функціональному її розумінні – це синергія різних наук, що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання².

¹ Далі для стислості тексту під науками будемо розуміти як галузі економічної науки, так і навчальні економічні дисципліни, що викладаються в університеті.

² Слід наголосити на тому, що йдеться не про механічне запозичення, а про інтеграцію, конструювання нових парадигм, появу нових міждисциплінарних об'єктів і предметів дослідження.

На практиці міждисциплінарний підхід може реалізуватися за двома основними форматами, сценарія чи підходами.

За першого формату – найбільш поширеного, міждисциплінарність, образно кажучи, наводить мости між різними науками, неформально об'єднує їх, не порушуючи їх окремішності, унікальності, своєрідності.

Тут плюралізм, диференціація наук зберігаються, можуть навіть зростати, а міждисциплінарність надбудується, пов'язує, об'єднує в методологічному та інструментальному вимірах.

За другого формату міждисциплінарність постає як реальний інструмент об'єднання наук, появи інтегрованих продуктів, проектів, міждисциплінарних об'єктів дослідження, подальше опанування яких є принципово важливим і для науки, і для освіти.

Міждисциплінарність не являє собою феномен лише економічних наук та економічної освіти. Цей феномен стосується всіх галузей знань. Водночас наголошуємо на тому, що саме для економічної науки та освіти інститут міждисциплінарності особливо актуальний. Це обумовлено тим, що головним об'єктом наших досліджень є економічно активна людина, її економічна діяльність і ті відносини, що супроводжують цю діяльність.

Економічно активна людина має як мінімум чотири іпостасі – біологічну, трудову, соціальну і духовну.

До того ж цей основний об'єкт дослідження, основний ресурс і носій економічних інтересів живе одночасно у трьох площинах:

- у світі природи;
- у світі техніки і технологій;
- у світі людей (соціумі).

За такого складного переплетіння економічні дослідження і продукування нових економічних знань можливі лише на засадах міждисциплінарності.

Наступне, на чому маємо зосередитися, – *це усвідомлення нових завдань у царині міждисциплінарності та розуміння причин, обставин, трендів, які актуалізують міждисциплінарний підхід.*

Україні важливо переконатися, що завдання, які постають перед нами у сфері міждисциплінарності, далеко не ті, що були кілька років тому. Клубок завдань наростає, таких клубків стає все більше. Чому це так? Що є каталізатором, першопричинами? Чому все частіше виникає думка, що майбутнє наукових досліджень і економічної освіти за міждисциплінарністю?

Перша причина – це небувале ускладнення економічних, соціальних, управлінських систем і відповідних інститутів. Опанувати механізми функціонування та розвитку цих систем стає дедалі важче, а то й неможливо без використання підходів і методів різних наук. Характерною ознакою нової економіки, що формується, є інтенсифікація та посилення взаємозв'язків усіх економічних і суспільних процесів, відтворення і поява все нових, більш складних проблем, що потребують системного, міждисциплінарного підходу до їх вирішення.

Друга причина – зростаюча мобільність, швидкоплинність, швидкозмінюваність усього, що оточує людину і створення нею інститутів. Ті зміни, які (ще у другій половині ХХ ст.) відбувалися протягом 15-20 років, нині стають реальністю вже за 4-5 років. За таких умов мононаука, монодисципліна самотужки априорі не може виконати своєї традиційної місії та забезпечити стійке прирощення нових знань.

Третя причина – поглиблення спеціалізації наук як наслідок тенденцій у поділї та кооперуванні наукової праці, що були започатковані на початку минулого століття. Сама тенденція спеціалізації, поглиблення поділу наукової праці представників різних наукових шкіл не

слід вважати негативним явищем. Але залишається відкритим питання: як забезпечити цілісність, системність сприйняття світу економіки, сучасного суспільного устрою за умов автономізації наукових шкіл і напрямів освітньої діяльності.

А тепер деталізуємо означене вище. Розпочнемо з останньої причини, що актуалізує міждисциплінарність.

Виклад основного матеріалу. Ще півтора століття тому для вчених-економістів, що переймалися переважно економічною теорією, проблеми міждисциплінарності внаслідок спеціалізації наукової думки не поставало, навіть домінувало прагнення дистанціюватися від інших наук, закріпити свою нішу, утвердити самостійність. Після того як класична економічна теорія закріпила за собою предмет, специфічний метод дослідження, утвердилася як базова економічна дисципліна розпочався новий етап – професіоналізації економічних досліджень, а принцип "один предмет – один метод" став відходити в минуле.

Мірою поглиблення поділу праці в економічних дослідженнях та освітній діяльності, переважання вузькоспрямованих предметів і об'єктів вивчення прискорюється процес оформлення спеціалізованих дисциплін зі своїми програмами, підручниками, науковими виданнями, науково-педагогічними школами. Кожна така школа формує власне бачення економіки та суспільства, власну термінологію, власні наукові, теоретичні конструкції тощо.

На певному етапі вузьке, спеціалізоване спрямування як у сфері наукових досліджень, так і в освітній діяльності мало позитивні результати: з'являлися нові гіпотези, поглиблювалися знання стосовно деталізованих явищ і процесів та механізмів їх функціонування; розширювався портфель аналітичних матеріалів; конкретизувався інструментарій дослідження. Усе це сприяло розв'язанню конкретних економічних проблем. Втім історична реальність, практика сьогодення переконують нас у тому, що завжди існує межа поглиблення поділу праці, "червона лінія", за яку не можна переходити, а особливо це стосується сфери науки та освіти.

Як вітчизняна, так і світова практика переконують у тому, що поглиблення поділу праці на базі наукових досліджень та освітньої діяльності має не лише позитивні результати, а й потенційні та реальні негативні наслідки. Складовою останніх є численні кордони між дисциплінами, фрагментація знань, обмеженість професійного кругозору науковців, зниження здатності сприймати економіку і суспільство у системному, цивілізаційному вимірах. Подолати такі небажані прояви можна саме *за умови задіяння потенціалу міждисциплінарності.*

Головне раціональне зерно міждисциплінарного підходу за умов зростаючої спеціалізації у сфері наукових досліджень – *збагачення суміжних наук на основі запозичення методологічного інструментарію, об'єднання зусиль* для пояснення природи нових явищ і процесів та з'ясування тенденцій суспільного і, зокрема, економічного розвитку. Саме міждисциплінарний підхід сприяє задіяню методологічного інструментарію споріднених галузей науки і прирощення на цій основі наукового знання.

Принципово важливо, що міждисциплінарна практика наукових досліджень передбачає використання *потенціалу наявних концепцій, теорій, доктрин*, сформованих зусиллями науковців різних галузей знань. Синтез різних теоретичних конструкцій має сприяти пошуку істини, здобуттю нового теоретичного знання, подоланню суперечностей, які в координатах надмірної спеціалізації виявляються нерозв'язаними.

За масштабного, усвідомленого використання міждисциплінарного інструментарію створюються реальні передумови для взаємного посилення економічних та

інших факторів розвитку, з'являється можливість по-новому інтерпретувати способи розв'язання старих проблем, виявити незадіяні джерела економічного розвитку, з одного боку, і недовикористані ресурси поза-економічного розвитку – з другого.

Важливо усвідомити, що міждисциплінарний підхід не поглинає і не посягає на метод кожної з наук, а створює передумови для більш рельєфного, ширшого погляду на конкретний предмет (об'єкт) дослідження, прирощує наукове знання як засіб вирішення поставлених завдань із вищою результативністю.

Отже, міждисциплінарна практика розкриває нові перспективи для своєчасної й адекватної відповіді на актуальні економічні, управлінські, соціальні запити, для якнайповнішого використання потенціалу неекономічних методів вивчення економіки та економічних методів вивчення не-економіки, для досягнення синергетичного ефекту від міждисциплінарних взаємодій.

Однією з ключових причин, що актуалізують проблематику міждисциплінарності, як зазначалося вище, є *ускладнення економічно-соціальних проблем і необхідність радикального оновлення методологічного інструментарію економічних досліджень*.

Акцентуємо увагу на тому, що таке оновлення пов'язане перш за все з *розбудовою нової економіки*, для якої характерні інші структура та ієрархія факторів. Якщо в традиційній системі господарювання основними рушійними факторами розвитку є переважно матеріально-енергетичні, то в новій економіці на передньому плані перебувають нематеріальні активи. Це означає, що об'єкти наукових досліджень у дотеперішній і новій економіці докорінно різняться.

Звернімо увагу на таку принципову обставину. В економіці традиційного типу людина, так би мовити, перебуває біля техніки, обслуговує її. В новій економіці, що інтенсивно розвивається, людина і техніка міняються місцями, тобто вже техніка обслуговує людину, а нерідко й взагалі виштовхує її з технологічного процесу. Водночас неабиякого значення набувають знання, інші нематеріальні активи, відтворення яких (виробництво, функціонування і реалізація) здійснюються за іншими закономірностями.

Змушені констатувати, що в наукових дослідженнях соціально-економічного спрямування чимраз частіше людину розглядають якось однобоко, надто спрощено, ігноруючи її внутрішню цілісність, особливе світобачення, морально-духовні цінності, мотиви, здібності до творчої, продуктивної діяльності. Тож настав час вийти за межі заскорузлих парадигмальних схем, механістично-предметного, пофакторного сприйняття людини, яка є водночас і головним фактором, і стратегічним ресурсом, і метою суспільного розвитку.

Особлива значущість міждисциплінарного підходу і проведення на його основі комплексних наукових досліджень стає зрозумілою з огляду на низку закономірностей і тенденцій розвитку нової економіки, які не можна опанувати, керуючись традиційним методологічним інструментарієм. У новій економіці, яка інтенсивно формується, багато складників міняються місцями, ролями, значенням в економічному і суспільному житті або ж потребують іншої оцінки, іншого сприйняття [1]. Ефективність праці, роль економічних і позаекономічних факторів, продуктивність інтелектуальної праці та багато іншого тепер слід оцінювати за іншою логікою, з іншим методологічним інструментарієм.

Вище вже зазначалося, що однією з причин актуалізації міждисциплінарного підходу є *зростаюча мобільність, швидкоплинність, швидкозмінюваність усьо-*

го, що оточує економічно активну людину і створені нею інститути.

У розвиток цієї тези звернімо увагу на багатовекторні, надскладні зміни у структурі та ієрархії факторів виробництва, у життєвих циклах техніки, технології, інновацій, товарів і послуг, які суттєво впливають на зміст (до того ж неоднозначно, суперечливо), характер праці, форми і масштаби зайнятості, структуру мотивацій, усю систему відносин у сфері праці.

Під впливом таких змін і низки інших об'єктивних чинників відбуваються суттєві зрушення у співвідношенні еталонів технічного, економічного, біологічного й соціального часу.

Наведемо характерний приклад. За всю історію людства саме в середині ХХ ст. настав період, коли звична тривалість заміни поколінь (у середньому 25 років від народження матері до народження дитини), спочатку зрівнялася з періодом заміни домінуючих технологій, а вже у 1970–1990-х роках заміна домінуючих технологій відбувалася кожні 5–10 років, з подальшим стисненням періоду заміни до 2–4 років наприкінці століття.

Комплекс чинників внутрішнього і зовнішнього походження, серед яких – кардинальні зміни у структурі та ієрархії рушійних сил розвитку економіки, нестійкість соціально-економічного розвитку, перманентні кризові явища, збільшення асиметрії у розвитку економіки і суспільства, потреба надати суспільному розвитку стійкої динаміки – актуалізують розвиток економічної науки.

Суспільство потребує нових економічних знань, інноваційних програм, проектів, рішень із глибоким науковим опрацюванням. За останні роки різко підвищився інтерес до знань, проектів, пропозицій, які продукує економічна наука. Не важко переконатися в тому, що стає більше людей (особливо молодого і середнього віку), які щиро бажають пізнати природу і механізми функціонування господарських систем, збагнути економічну таємницю, одержати наукове тлумачення фактів економічної дійсності.

Наведені аргументи, здавалося б, мали переконати як економістів, так й інших науковців у значимості і перспективності міждисциплінарного підходу. Втім змушені констатувати, що масштаби та ефективність міждисциплінарної практики як у науці, так і в освітній діяльності залишаються далекими від бажаних. Мізерними є практичні заходи з розвитку міждисциплінарності за всіма її напрямками. Не спостерігається плідного діалогу між представниками споріднених наукових шкіл щодо запозичення методологічного інструментарію, бракує об'єднання зусиль у розв'язанні прикладних завдань.

Серйозні бар'єри на шляху утвердження продуктивних міждисциплінарних взаємодій існують у середовищі власне наукового і освітянського співтовариств. Останнє демонструє, з одного боку, недооцінку потенціалу міждисциплінарного збагачення, а з другого – перебільшення значущості методологічного інструментарію тієї чи тієї галузі науки.

Стереотипи минулого, несформованість сучасного економічного мислення обумовлюють стан, коли чимало представників наукової спільноти і на початку ХХІ століття все ще дотримуються думки Й. Шумпетера, який свого часу писав, що тісне співробітництво представників спеціалізованих напрямів наукових досліджень не матиме "чистого" зиску, натомість "перехресне запилення" різних наук може призвести до "перехресної стерилізації".

Реалії ж сьогодення є такими, що "масова стерилізація" в науці не в останню чергу є наслідком саме недостатнього використання потенціалу міждисциплінарного підходу.

Для того щоб черговий раз не латати дірки, не імітувати модернізацію чи активізацію, а усвідомлено розробляти реалістичну соціально-економічну політику, конче треба знати природу глибинних процесів, тренди нової економіки, розуміти, що залишається за кадром і що перешкоджає стійкій динаміці розвитку. Саме це змушує нас шукати нового наукового знання у царині соціально-економічного розвитку. Час простих рішень минув. Пора позбутися наслідків і недалекого минулого, і навіть сьогодення, коли компіювання, антиномізація, еkleктика заповнили більшість економічних видань.

Припускаємо, що, задіявши потенціал міждисциплінарного підходу, наукове товариство очистить публікації від повторів, позбудеться школярства, однобокого, спрощеного погляду на складні процеси суспільного життя, упорядкує теоретичні конструкції, що пояснюють закономірності розвитку світу економіки та пропонують заходи, спрямовані на забезпечення стійкої економічної і соціальної динаміки.

Висновки. Деякі підсумки та узагальнення:

1. Економічні науки зможуть працювати на випередження, ідентифікувати сучасні тенденції і тренди розвитку та повноцінно виконувати свою місію лише за умови оновлення методологічних засад наукових досліджень. Складовою такого оновлення є опанування сучасної методології досліджень, що вимагає якнайповнішого використання *потенціалу міждисциплінарного підходу*.

2. В умовах формування нової економіки наявні вузькопредметні, вузькодисциплінарні розмежування економічної проблематики стають контрпродуктивними.

Міждисциплінарність у найширшому її розумінні – це тренд, проблема і завдання глобального характеру. Актуалізує цю проблему комплекс обставин, причин, які є багатоплановими, різновекторними і суперечливими.

3. Сучасні явища і процеси, що відбуваються на ниві економічного розвитку, як ніколи раніше потребують філософського, соціокультурного, соціодуховного, позаекономічного осмислення. Водночас соціальні, філософські і політичні проблеми потребують організаційно-економічного, соціально-трудового оцінювання, виміру та інтерпретації.

4. Останні дослідження та реалії сьогодення доводять, що складовою методологічного, міждисциплінарного оновлення економічної науки *має стати конструктивний синтез теоретичних досліджень у цій царині*.

За попередні роки ми навчилися у процесі теоретичного аналізу поділяти проблеми соціально-економічного розвитку на окремі частини, і це було на певному етапі здобутком, працювало на поглиблення наукових досліджень.

Вважаємо, що нині як головне постає завдання іншого порядку – зібрати окремі складники в єдине ціле, сформулювати засади узагальнювальної, нової економічної теорії, а на її основі вибудувати комплекс фундаментальних функціональних наук (дисциплін). Це не заперечує необхідності проведення спеціальних, односпрямованих досліджень соціально-економічної тематики.

Водночас завжди слід пам'ятати про наявність "червоної лінії", за яку не бажано переступати. Маємо не

забувати, що *надмірна спеціалізація, розпорошення теоретико-прикладної тематики має кілька вад*. Перш за все таке розпорошення унеможливує цілісне осмислення економічних процесів за їх постійного ускладнення. З'являються провали на стику наукових досліджень, які випадають з поля зору наукових шкіл та окремих дослідників. Водночас та сама проблематика розглядається у складі різних надмірно диференційованих за предметом досліджень.

Зворотним боком цього є дублювання наукових досліджень, розмивання предмета наукового пошуку. Нові грані не тільки теоретичного, а й суто прикладного характеру відкриваємо для себе, коли окремі інститути, наприклад, ринок праці, соціальний діалог, корпоративну культуру, соціальну відповідальність тощо будемо розглядати не як ізольовані автономії, а як явища і процеси, що взаємопов'язані, взаємодіють, здатні взаємозбагачуватися і породжувати синергетичний ефект.

Свідченням надмірного розпорошення наукових шкіл, наукових економічних досліджень, зворотною стороною медалі є наявність у навчальних планах підготовки економістів і менеджерів численних карликових дисциплін, які могли б бути окремими темами або ж модулями однієї з потужних, фундаментальних дисциплін.

5. Проблема конструктивного синтезу постала не лише перед вітчизняною економічною наукою. Це проблема має загальносвітові коріння. "Ми стоїмо, – пише О. Тоффлер, – на порозі повернення ... до великомасштабного мислення, до узагальнювальної теорії, до поєднання окремих частин в єдине ціле... Прагнення розглядати висмикнуті з загального контексту окремі кількісні деталі під час дедалі точніших досліджень ... призводить до того, що ми дізнаємося все більше і більше про все менше і менше" [2]. Вважаємо за потрібне ще раз наголосити на тому, що конструктивний синтез теоретичних досліджень передбачає не просто міждисциплінарну кооперацію, а взаємозбагачення на методологічному рівні, формування системного, цілісного бачення економіки, проблем і суперечностей її розвитку.

6. Одним із основних завдань економічних наукових шкіл має стати синтез наукових досліджень, який передбачає взаємопроникнення і взаємозбагачення методологічних принципів, подолання неприйнятної методології економічного детермінізму, яка й далі посідає провідні позиції.

Інтереси з'ясування природи нових явищ, тенденцій і напрямів економічного розвитку потребують симбіозу економічних, соціологічних, філософських підходів до вирішення нагальних проблем, їх імплементації в практику наукових досліджень.

7. Міждисциплінарність – це одна з яскраво виражених прикмет сьогодення, за якою – майбутнє наукових досліджень і розвитку вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Колот А. Розвиток науки про працю і соціально-трудові відносини та її роль у переформатизації та формуванні сучасного економічного мислення / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 6. – С. 3–10.
2. Тоффлер Э. Третья волна / Э.Тоффлер. – М., 2004. – С. 223–224.

Надійшла до редколегії 26.03.14

А. Колот, д-р екон. наук, проф.
ГВУЗ "КНЭУ имени Вадима Гетьмана", Киев

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД

КАК ПРЕДПОСЫЛКА РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

В статье обоснована важность использования междисциплинарного подхода в экономических исследованиях. Доказано, что междисциплинарность в широком ее понимании – это тренд, проблема и задача глобального характера, которую актуализирует комплекс обстоятельств, причин, являющихся многоплановыми, разновекторными и противоречивыми. Определено, что частью методологического, междисциплинарного обновления экономической науки должен стать конструктивный синтез теоретических исследований в этой области, который предполагает не просто междисциплинарную кооперацію, а взаимобогащение на методологическом уровне, формирование системного, целостного видения экономики, проблем и противоречий ее развития.

Ключевые слова: междисциплинарный подход, обновление экономической науки, конструктивный синтез теоретических исследований, усложнение экономических и социальных проблем, целостное осмысление экономических процессов.

A. Kolot, Doctor of Economics, Professor
Kiev National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv

INTERDISCIPLINARY APPROACH AS A PREREQUISITE FOR THE DEVELOPMENT OF ECONOMICS AND EDUCATION

The importance of an interdisciplinary approach in economic research is proved in the article. It is proved that interdisciplinarity in its broadest sense – is the trend, challenges of a global nature, which are updated set of circumstances, reasons that are multifaceted, varied and contradictory. It determined that the methodological part, multidisciplinary update of economics has become a constructive synthesis of theoretical research in this area, which includes not just interdisciplinary cooperation and mutual enrichment at the methodological level, forming a systematic, holistic vision of the economy, the problems and contradictions of development.

Keywords: interdisciplinary approach, update of the economics, constructive synthesis of theoretical studies, complications of the economic and social problems, a holistic understanding of economic processes.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 158: 22-28

УДК 336.717.1

JEL: E58; G35

С. Міщенко, д-р екон. наук
Університет банківської справи НБУ, Київ

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗДРІБНИХ ПЛАТЕЖІВ

Досліджено сучасний стан і проблеми функціонування платіжних систем і здійснення безготівкових роздрібних платежів в Україні, визначено основні завдання та напрями розвитку національного платіжного простору, обґрунтовано систему заходів щодо розвитку національної платіжної системи, запропоновано механізми інтеграції роздрібних платіжних систем і створення єдиної роздрібно-платіжної інфраструктури для всіх видів платіжних інструментів, а також обґрунтовано шляхи подальшого розвитку ринку роздрібних платежів.

Ключові слова: платіжна система, платіжний інструмент, платіжна послуга, безготівкові розрахунки, роздрібні платежі, центральний банк.

Постановка проблеми. Функціонування платіжних систем і здійснення безготівкових роздрібних платежів тісно пов'язані із потребами динамічного розвитку національної економіки, підтримкою стабільності національної грошової одиниці та стійкості грошового обігу, надійним функціонуванням платіжних і розрахункових механізмів, а також із забезпеченням суб'єктів ринку платіжними засобами та платіжними інструментами в необхідному обсязі та структурі.

Винятково важливу роль у розвитку цих процесів відіграє центральний банк, на який покладено функції щодо регулювання діяльності та інтеграції роздрібних платіжних систем, створення єдиної платіжної інфраструктури для всіх видів платіжних інструментів, забезпечення операційної надійності платіжних послуг, а також забезпечення модернізації та подальшого розвитку ринку роздрібних платежів.

Сучасний стан платіжних систем і безготівкових розрахунків в Україні свідчить про їх динамічний розвиток, розширення спектру платіжних інструментів, що відображають ключові потреби в платіжних послугах, а також про інтеграцію платіжних систем у національну платіжну інфраструктуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі найбільш активно проблеми розвитку платіжних систем і безготівкових платежів досліджують В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, В.Ю. Білоусова, І.М. Голдовський, Д.Ю. Голембіовський, В.М. Кравець, О.В. Дзюблюк, Р.О. Капралов, Т.Т. Ковальчук, О.М. Колодієв, О.О. Махаєва, С.В. Науменкова, А.С. Обаєва, М.В. Образцов, М.І. Савлук, Т.С. Смовженко, О.В. Трачук, В.М. Усоскін, Н.М. Шелудько та інші відомі науковці.

Високо оцінюючи проведені дослідження, слід зазначити, що ціла низка питань формування та розвитку механізмів безготівкових роздрібних платежів ще залишаються невирішеними. Це стосується, зокрема, формування національного платіжного простору, вдосконалення платіжної інфраструктури, розвитку механізмів взаємодії всіх учасників платіжних систем і врегулювання взаємовідносин між ними відповідно до кращої світової практики.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану та проблем функціонування платіжних систем і здійс-

нення безготівкових роздрібних платежів в Україні, а також в обґрунтуванні системи заходів щодо створення єдиної роздрібно-платіжної інфраструктури для всіх видів платіжних інструментів.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Платіжна система є важливою складовою грошової системи країни, а її функціонування безпосередньо впливає на забезпечення стабільності національної грошової одиниці та стійкості грошового обігу. В Кодексі належної практики щодо забезпечення прозорості в грошово-кредитній та фінансовій політиці, розробленому МВФ, зазначається, що від ефективної роботи платіжної системи країни залежить проведення грошово-кредитної політики та функціонування фінансової системи в цілому, а структура платіжної системи впливає на системну стабільність [1, с. 6].

Під платіжною системою розуміють сукупність організаційно-економічних, технічних і фінансових процедур, що використовуються для здійснення фінансових трансакцій з фінансовими інструментами між банками та їх клієнтами з використанням комп'ютерних систем.

З організаційно-правової точки зору платіжна система є сукупністю законодавчо врегульованих механізмів, що забезпечують здійснення платежів між контрагентами в процесі виконання ними своїх зобов'язань. Тому, відповідно до міжнародних підходів, платіжну систему розглядають як певний інституційно оформлений набір інструментів, банківських процедур і механізмів міжбанківського переказу грошових коштів (клірингових і розрахункових), що забезпечують грошовий обіг.

Відповідно до Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" під платіжною системою розуміють платіжну організацію та учасників платіжної системи, а також сукупність відносин між ними, що виникають у процесі здійснення переказу грошей. Платіжна організація – це юридична особа, яка визначає правила роботи платіжної системи та виконує функції щодо забезпечення діяльності платіжної системи. Існуючі в Україні платіжні системи поділяють на внутрішньодержавні та міжнародні, а завдання щодо регулювання їх діяльності покладено на Національний банк України [8].